

Kultura bezpieczeństwa

Nowa koncepcja edukacji

Wojciech Oleszak, doktor, Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie

Eliminowanie negatywnych zjawisk z działalności ludzkiej odbywa się poprzez wyrabianie nawyków bezpiecznych zachowań w początkowym okresie edukacji, jak również na kolejnych etapach kształcenia, zarówno młodzieży, jak i dorosłych. Zdrowie ludzkie jest najcenniejszym skarbem, więc czuwaniem nad nim powinni zajmować się profesjonaliści. Na konieczność prowadzenia działalności profilaktycznej wskazują również skutki ekonomiczne wypadków przy pracy.

Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy prowadzona jest w Polsce w dwóch systemach oświaty: szkolnej (szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne i szkoły wyższe) oraz ustawicznej (kursy, szkolenia, studia podyplomowe). Ponadto popularyzacją zagadnień bhp zajmują się różne instytucje państwowe, organizacje społeczne i zakłady pracy.

Bezpieczne nawyki

Dopóki zapotrzebowanie na wiedzę z tego zakresu nie zostanie zaspokojone w procesie kształcenia, dopóty nie będzie można ukształtować postaw bezpiecznej działalności człowieka. Aby to osiągnąć, na-

leży sformułować organizacyjno-pedagogiczne podstawy kształcenia w dziedzinie bezpieczeństwa człowieka z określeniem zakresu tematycznego przedmiotu lub ścieżek edukacyjnych oraz przygotowaniem nauczycieli i edukatorów do realizacji procesu dydaktycznego w szkołach, uczelniach, a poprzez inspektorów pracy – także w zakładach pracy. Tym samym można mieć nadzieję, że nawyki ukształtowane w szkole przeniosą się w sferę życia zawodowego i pozazawodowego.

Kształtowanie kultury bezpieczeństwa poprzez edukację

Dla szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych podstawy nauczania, przygotowane przez komisje programowe, zatwierdzone są przez Ministra Edukacji Narodowej. Znajduje się w nich zapis o obowiązkach oraz zakresie nauczania problematyki związanej z bezpieczeństwem i higieną pracy. W obszarze treści nauczania na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum zostały ujęte zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa, dbałości o zdrowie, higieny własnej i otoczenia, umiejętności poruszania się po drogach publicznych, rozpoznawania sygnałów alarmowych o niebezpieczeństwie, właściwego zachowania się w przypadku kontaktu z niebezpiecznymi przedmiotami, udzielania pierwszej pomocy. Występują one fragmentarycznie w treściach wielu przedmiotów. We wrześniu 2009 roku w pierwszej klasie gimnazjum pojawił się nowy przedmiot – edukacja dla bezpieczeństwa. Nowy przedmiot, zastępujący dotychczasowe przysposobienie obronne (nauczane tylko w szkołach ponadgimnazjalnych), wprowadzony został – podpisanym przez Ministrów Edukacji Narodowej, Obrony Narodowej oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji – rozporządzeniem w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa. Profil kształcenia zmieniono ze zdecydowanie proobronnego na bezpieczeństwo ogólne

i przygotowanie na wypadek zagrożenia życia i zdrowia. Edukacja dla bezpieczeństwa nie zawiera również szkolenia strzeleckiego oraz terenoznawstwa, zakres tematyczny w znacznie szerszym stopniu odnosi się do zagadnień z zakresu ratownictwa medycznego i zachowania w sytuacjach kryzysowych.

Treści nauczania na poszczególnych kierunkach studiów określa natomiast Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego, uchwalając dla nich minima programowe, które określa Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Dzienniku Urzędowym. Problematyka bezpieczeństwa i higieny pracy występuje w programach nauczania wielu przedmiotów na różnych kierunkach studiów – wynika to ze specyfiki kierunku i profilu kształcenia, w szczególności obowiązkowe treści z tego zakresu przekazywane są studentom uczelni technicznych i rolniczych, czy też pedagogicznych oraz na kierunkach eksperymentalnych. Przykładowo, od 1 października 2004 r. obowiązuje nowy system kształcenia nauczycieli wprowadzony przepisami ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli. W przepisach wymienionego wyżej rozporządzenia wskazano konieczność realizacji przez uczelnie kształcące nauczycieli zajęć z zakresu emisji głosu (w wymiarze nie mniejszym niż 30 godzin) oraz zajęć dotyczących zasad bezpieczeństwa, udzielania pierwszej pomocy i odpowiedzialności prawnej opiekuna. Należy również pamiętać, że kadra kierownicza szkół i uczelni, kadra nauczająca oraz uczniowie i studenci rozpoczynający naukę są zobowiązani do odbywania szkoleń z zakresu zachowywania zasad bezpieczeństwa w miejscu pracy i nauki.

Niestety, w rozmaitych koncepcjach kształcenia i przygotowania zawodowego nie zawsze akcentuje się problematykę bezpieczeństwa pracy, umieszczając ją w różnie nazywanych strukturach kształcenia. Najczęściej problematyka bhp włączana jest w system zarządzania jakością i związane z nim procedury. W rozważaniach dotyczących kształcenia prozawodowego i zawodowego w kontekście integracji europejskiej niewiele miejsc zajmują problemy związane z bezpieczeństwem pracy. Wydaje się zatem konieczne szersze zapoznanie pracowników z zasadami bhp w trakcie ich kształcenia prozawodowego i zawodowego.

Rola systemu edukacji

Kluczem do sukcesów edukacyjnych na wszystkich poziomach jest wypracowanie efektywnego systemu oświaty szkolnej i akademickiej, w oparciu o który kształtują się początki uczącego się społeczeństwa. To

system oświaty szkolnej powinien zagwarantować nabywanie podstawowej wiedzy z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy. Wzmocniona uwaga poświęcona tej problematyce nie może rozpoczynać się dopiero w momencie zatrudnienia i nie może być tylko obowiązkiem pracodawcy. Istotna jest w tym procesie rola systemu edukacji w przekazywaniu podstawowej wiedzy, potem jedynie aktualizowanej i uzupełnianej w różnych, dostosowanych do rodzaju aktywności zawodowej formach oświaty ustawicznej.

Edukacja ustawiczna

W związku z dynamicznymi zmianami w gospodarce, a co się z tym wiąże – na rynkach pracy, okres nauki stale się wydłuża. Mamy do czynienia ze zwiększającą się w zawrotnym tempie liczbą źródeł wiedzy i z coraz większą ich dostępnością. Jednocześnie stają się one coraz bardziej zróżnicowane i rozproszone. Szkoły i uczelnie wyższe przestają być jedynymi miejscami zdobywania wiedzy, a nauczyciele wyłącznymi jej „dostarczycielami”. Coraz częściej dużą rolę w procesie edukacji zaczynają odgrywać zakłady pracy, firmy, które zdają sobie sprawę z konieczności inwestowania w kapitał ludzki swoich przedsiębiorstw.

Wzrasta jakościowe i ilościowe zapotrzebowanie na specjalistów z dziedziny bezpieczeństwa, posiadających ogólnouniwersyteckie wykształcenie oraz specjalne uprawnienia w zakresie nauki o bezpieczeństwie. Rośnie również zapotrzebowanie na dokształcanie podnoszące kwalifikacje z dziedziny bezpieczeństwa pracy. Organizowane są szkolenia zarówno dla nowo wybranych społecznych inspektorów pracy, mające na celu przygotowanie ich do pełnienia funkcji i zadań wynikających z ustawy o społecznej inspekcji pracy, jak również dla osób pracujących w służbie bhp oraz pracodawców wykonujących zadania tej służby.

Nowe zawody

Polskie uczelnie sukcesywnie wzbogacają swoją ofertę o kierunki studiów, które kształcą w zakresie bezpieczeństwa pracy, umożliwiając absolwentom zdobycie nowego zawodu. Stworzono szereg kierunków studiów dyplomowych, na których absolwenci mogą uzyskać licencjat, tytuł inżyniera bądź magistra, oraz studiów podyplomowych, umożliwiających poszerzenie specjalistycznej wiedzy. Organizatorzy studiów wyższych i podyplomowych to w większości państwowe uczelnie techniczne (politechniki) oraz niektóre uniwersytety, akademie rolnicze, uczelnie resortowe (WAT i SGSP), a także prywatne uczelnie o profilu ekonomicznym. Studia podyplomowe z zakresu bhp przeznaczone są dla absolwentów wyższych

uczelnii różnych specjalności, pragnących zdobyć nowe kwalifikacje zawodowe, oraz osób pracujących w służbie bhp, chcących zdobyć wymagane prawem uprawnienia do wykonywania tego zawodu. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 listopada 2004 r. pracownikami służby bhp mogą być osoby posiadające zawód technika bhp, wyższe wykształcenie o kierunku bądź specjalności bhp lub studia podyplomowe w tym zakresie.

Dopiero od kilku lat tworzy się rynek usług edukacyjnych w zakresie bhp oraz system akredytacji szkół wyższych i ośrodków szkoleniowych, które świadczą tego rodzaju usługi. Dlatego istnieje pilna potrzeba obiektywnej i wszechstronnej oceny jakości kształcenia w tym zakresie. Ocena jakości nauczania powinna obejmować takie obszary problemowe, jak: plany i programy nauczania, kadre nauczycieli i wykładowców, nadzór wewnętrzny, warunki lokalowe, wyposażenie dydaktyczne, dostęp do specjalistycznej literatury.

Szkolenia jako profilaktyka

Mocnym filarem profilaktyki mającej na celu ograniczenie liczby wypadków i chorób zawodowych są właściwie prowadzone szkolenia w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, zarówno wstępne (ogólne i stanowiskowe), jak i szkolenia i doskonalenia okresowe. Szkolenie w dziedzinie bhp pracowników przed rozpoczęciem pracy oraz okresowe szkolenia w tym zakresie odbywają się w czasie pracy i na koszt pracodawcy. To na nim bowiem ciąży obowiązek zapewnienia pracownikom przeszkolenia. Organizowane przez pracodawców szkolenia mają za zadanie zaznajomić pracowników z przepisami oraz zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy dotyczącymi wykonywanych przez nich prac. Pracodawca ma również obowiązek opracowania szczegółowych instrukcji i wskazówek dotyczących bhp na poszczególnych stanowiskach pracy. Okresowe uzupełnianie i poznawanie aktualnej wiedzy o problemach związanych z bezpieczeństwem i higieną pracy zapewniają osobom dorosłym ośrodki edukacyjne działające

w każdym województwie. Prowadzą je m.in. instytucje państwowe i organizacje społeczne.

Korzyści płynące ze szkoleń dla instytucji nie ograniczają się tylko do wzbogacenia wiedzy i umiejętności pracowników. Oddziałują one zarówno na funkcjonowanie instytucji na rynku, w otoczeniu społecznym, jak i na wewnętrzne stosunki. Bezpieczne i higieniczne warunki pracy pozytywnie wpływają na działalność przedsiębiorstwa w różnoraki sposób. Zdrowi pracownicy są lepiej przystosowani do procesów pracy, mają wyższy poziom motywacji oraz wyższe kwalifikacje. Mniej wypadków i chorób zawodowych oznacza także mniej zwolnień chorobowych. Skutki ekonomiczne wypadków przy pracy wskazują na konieczność prowadzenia działalności profilaktycznej w celu utworzenia i utrzymania odpowiedniego stanu bezpieczeństwa pracy. Wypadek trwa chwilę, a leczenie, koszty i konsekwencje z tym związane – latami. Zdrowie ludzkie jest najcenniejszym skarbem, więc czuwaniem nad nim powinni zajmować się profesjonaliści.

Bibliografia

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz. U. 2009, nr 139, poz. 1131).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2003, nr 137, poz. 1304).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. 2004, nr 207, poz. 2110).
- Graca T., Sas-Badowska A.: *Problematyka bezpieczeństwa i higieny pracy w kształceniu ustawicznym*, w: H. Bednarczyk, I. Woźniak (red.), *Pedagogika pracy wobec problemów ochrony pracy*, Radom 2004.
- Michalski W.: *Bezpieczeństwo pracy edukacyjnym wyzwaniem XXI wieku*, w: *Kształcenie zawodowe w teorii i praktyce*, t. 2, Poznań 2006.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 listopada 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie służby bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. 2004, nr 246, poz. 2468).
- Dołęgowski B., Janczała S.: *Co pracownik powinien wiedzieć o bhp*, Gdańsk 2007.
- Rzepecki J.: *Ekonomiczne aspekty bezpieczeństwa pracy*, Warszawa 1999.